

ції в Україні: на 8,1% на кінець 2012 р., на 3,6% на кінець 2013 р., на 6,1% на кінець 2014 р. Виявлена ситуація є наслідком наявних в Україні зтяжних фінансових та виробничих дисбалансів, які лише посилилися через наявність військового конфлікту на сході України, який призвів до руйнування виробничої і транспортної інфраструктур. У підсумку це призвело до зниження виробничої активності в реальному секторі економіки й негативно сказалося на виробничому складнику економічної безпеки України.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, динаміка аналізованих показників свідчить про погіршення рівня виробничої безпеки, що, своєю чергою, здійснює негативний вплив на рівень економічної безпеки України в цілому. При цьому основним чинником довгострокової дії, який унеможлиблює зростання виробничого складника економічної безпеки виступає надвисокий знос основних засобів виробництва (зокрема, за підсумком 2014 року у будівництві – 54,4%, у промисловості – 60,3%, на підприємствах транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 97,9%), який не лише негативно відображається на виробничих потужностях вітчизняних підприємств, а й зумовлює збільшення технічного та технологічного відставання нашої країни від розвинених світових країн, що доводить незначна частка освоєння високотехнологічної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції (3,31% у 2014 р.).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кудин С.І. Виробнича безпека України: стан та шляхи підвищення / С.І. Кудин, Ю.В. Вашай [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/17_AVSN_2012/Economics/16_112741.doc.htm.
2. Харазішвілі Ю.М., Дронь Є.В. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі : аналіт. доп. / Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь. – К. : НІСД, 2014. – 117 с.
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Methodichni_Rekomendatsii.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Фінансовий портал Міністерства фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/>.
6. Официальный сайт Федеральной службы государственной статистики Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gks.ru/>.
7. Official web-site Ivan Kushnir's Research [Electronic resource]. – Access mode : http://www.kushnirs.org/macroeconomics_uk/ukraine_industry.html.
8. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>.

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ DYNAMICS OF VOCATIONAL EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті проаналізовано динаміку розвитку та процес реформування професійно-технічної освіти в Україні. Висвітлено проблеми та перспективи подальшого становлення галузі.

Ключові слова: професійно-технічний навчальний заклад, професійно-технічна освіта, професійно-технічне навчання, кваліфікація, ринок праці.

В статье проанализированы динамика развития и процесс реформирования профессионально-технического образования в Украине. Высветлены проблемы

и перспективы дальнейшего развития отрасли.

Ключевые слова: профессионально-техническое учебное заведение, профессионально-техническое образование, квалификация, рынок труда.

The article analyses the dynamics of development and process of reformation of vocational education in Ukraine. Problems and perspectives of further branch formation are highlighted.

Key words: vocational school, vocational education, vocational training, qualification, labour market.

УДК 330.341

Бріцина Ю.В.

аспірант

Класичний приватний університет

Постановка проблеми. Україна, вступивши до третього тисячоліття, розбудовує національну систему освіти. Основними пріоритетами в модернізації системи освіти є її демократизація, підвищення фундаментальності, використання найновіших технологій навчання, інтеграція різних форм і сис-

тем навчання. Стратегічним завданням державної освітньої політики в Україні є конкурентний вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародного співробітництва. Освіта є основою соціального, політичного, економічного, духовного та культурного розвитку суспільства.

Протягом останніх років потенціал кваліфікованих робітників в Україні значно знизився порівняно з розвинутими країнами. Це зумовлено падінням престижу робітничих професій, неефективним інформуванням населення щодо попиту на професії, недостатньою участю суб'єктів господарювання у розв'язанні проблем професійної освіти і навчання. Як наслідок, суб'єктів господарювання не задовольняє якість підготовки робітничих кадрів, що пов'язано із застарілою матеріально-технічною базою, недосконалістю кваліфікаційних характеристик на професії та види робіт, державних стандартів професійно-технічної освіти, недостатнім рівнем підготовки педагогічних працівників [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування системи освіти в Україні висвітлювали у своїх працях І. Каленюк, О. Макарова, В. Новіков. Дослідженню конкурентоспроможності випускників закладів професійної освіти присвячено низку робіт, зокрема О. Грішної, М. Кримова, В. Онікієнка, М. Семикіної, О. Цимбала, а також таких закордонних авторів, як С. Сотникова, Є. Маслов, С. Глазирін. Дослідженню якості освіти, навчання, навчального процесу як у теоретичному, так і методичному аспектах присвячена досить велика кількість наукових робіт, зокрема І. Іванова, Р. Статівко, Н. Суртаєвої.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану розвитку професійно-технічної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суспільною місією професійно-технічної освіти є забезпечення умов для здобуття професійно-технічної освіти громадянами України виходячи з їх інтересів, здібностей, а також забезпечення потреб економіки країни в кваліфікованих робітниках.

Із розвитком технічного прогресу відбулася докорінна перебудова суспільства на основі принципово нових економічних, соціальних і політичних факторів. У зв'язку з цим до професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) висуваються підвищені вимоги до підготовки робітничих кадрів, їхнього освітнього рівня та професійної майстерності. Вони мають здійснювати важливу функцію задоволення поточних і перспективних потреб виробництва у кваліфікованих робітниках, що відповідають вимогам науково-технічного розвитку, володіти широким політехнічним кругозором, професійною майстерністю [2].

Трансформація освітнього середовища істотно вплинула на стан системи професійно-технічного навчання. Після періоду певного занепаду держава, усвідомивши значний брак професійних кадрів саме такого рівня кваліфікації, знову приділяє значну увагу розвитку цього сегменту системи освіти.

У табл. 1 наведено дані щодо чисельності учнів, слухачів системи ПТНЗ у 1990–2015 рр.

Згідно з висновками міжнародних експертів [3, с. 109], перелік найбільш затребуваних у світі професій очолюють кваліфіковані робітники, а після них – інженери та представники торговельних компаній. Сьогодні підготовка кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах України здійснюється більш як за 520 професіями.

Щодо працевлаштування випускників різних спеціальностей, то досить високим попитом у всіх регіонах користуються такі спеціальності, як кухар, кухар-бармен, кухар-кондитер, бармен-офіціант. Муляри, штукатурки, столяри, облицювальники-плиточники, електрогазозварники та електрозварники мають також кращі можливості щодо працевлаштування практично в усіх областях, оскільки перераховані спеціальності продовжують бути затребуваними. Спостерігається стійка тенденція щодо сприятливих умов працевлаштування випускників спеціальностей «водій», «автослюсар», «верстатник широкого профілю». Випускники спеціальності «оператор комп'ютерного набору» мають різні умови для працевлаштування залежно від регіону України. У зв'язку з тим, що випускники низки спеціальностей мало затребувані і мають дуже низький шанс щодо працевлаштування, а саме спеціальностей «обліковець із реєстрації бухгалтерських даних», «контрський службовець», «секретар», а в окремих регіонах і «оператор комп'ютерного набору», доцільно глибше вивчити питання щодо поліпшення працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів вищезазначених спеціальностей. Випускники ПТНЗ за спеціальністю «столяр» мають гарні умови працевлаштування там, де розвинута деревообробна промисловість. Гірші умови мають випускники за спеціальністю «токарь» [4].

Сучасний процес навчання в ПТНЗ організований таким чином, що «кожний другий учень за час навчання отримає дві та більше професій, що підвищує мобільність випускників на ринку праці» [3, с. 108].

Діяльність закладів професійно-технічної освіти переважно фінансується з державного бюджету (державний сектор) – 89% від загальних витрат. Причому комунальні платежі становлять 10% поточних витрат державного сектора на професійно-технічну освіту, а заробітна плата – 60%. Грошей хронічно не вистачає, ефективність такої освіти весь час знижується. Це підтверджує і той факт, що кількість учнів та слухачів професійно-технічних навчальних закладів на кожні 10 тис. населення зменшилась протягом 2000–2014 рр. на 31,8% (зі 107 до 73).

Плата домогосподарств у 2014 р. становила 9% загальної вартості професійно-технічної освіти, у

Таблиця 1

Підготовка кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах [3]

Показники	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*
Кількість закладів на кінець року, од.	940	940	937	933	814	798
Кількість учнів, слухачів на кінець року, ос.	416469	394186	405967	375586	315591	304113
Прийнято за рік, ос.	271259	231141	231191	215458	178012	176595
Випущено за рік, ос.	237003	229044	194798	217670	182012	164953
Кількість учнів, слухачів у розрахунку на 10 000 населення	96	91	94	87	73	71

*Дані 2014–2015 рр. наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

середньому 1 830 грн. на одного учня. Поряд із цим роботодавці покривали лише 2% загальної вартості професійно-технічної освіти, або в середньому 380 грн. на одного учня/слухача [5].

На думку експертів, вирішити розглянуті вище проблеми підготовки робітничих кадрів у вітчизняній системі професійно-технічної освіти (ПТО) можна шляхом розробки дієвого механізму скоординованої взаємодії між основними структурами, які, з одного боку, прогнозують, планують, організують та здійснюють підготовку робітничих кадрів, а з іншого – формують потребу в них. Створення такого механізму дасть змогу суттєво знизити дисбаланс між потребою ринку праці у кваліфікованих робітниках певних професій та їх підготовкою навчальними закладами. Саме тому було досліджено види співпраці підприємств/організацій із ПТНЗ. Відповіді респондентів свідчать про те, що більша частина респондентів організовує стажування та виробничу практику на своєму підприємстві (61%), заключає прямі договори на підготовку робітників потрібної професії та кваліфікації (57%), бере участь у днях «відкритих дверей», ярмарках вакансій (31%). Серед «іншого» зазначають: працевлаштування випускників, ремонт та поповнення матеріально-технічної бази ПТНЗ (74%). Аналіз відповідей респондентів показав, що основна частина опитаних (91%) зацікавлені у прийнятті на стажування учнів ПТНЗ, та, на превеликий жаль, 29% опитаних не мають такої можливості, при цьому не зацікавленими виявилися 8% [3, с. 127–128].

Потреба у видатках на фінансування професійно-технічних навчальних закладів у 2016 р. становить 5,9 млрд. грн. За інформацією департаментів (управлінь) освіти і науки обласних державних адміністрацій, місцевими радами на 2016 р. затверджені видатки на професійно-технічну освіту в сумі 4,4 млрд. грн., у тому числі за рахунок місцевих бюджетів – 3,9 млрд. грн. та стабілізаційної дотації – 0,5 млрд. грн. Дефіцит у видатках на фінансування закладів професійно-технічної освіти становить 1,5 млрд. грн. [5].

Найбільші платники податків в Україні погодилися з необхідністю терміново реформувати

професійно-технічну освіту та співпрацювати з державою в цьому напрямі. Поряд із тим великий бізнес наразі не готовий додатково фінансувати мережу ПТО. Про це йшлося під час спільної зустрічі роботодавців, освітян, представників місцевої влади, міністра освіти і науки України Л. Гриневич та міністра фінансів України О. Данилюка 10 червня [6].

Пропозиції роботодавців щодо покращання підготовки робітничих кадрів переважно стосуються: вдосконалення процесу проходження виробничої практики; проведення спільних заходів ПТНЗ із підприємствами; здійснення моніторингу ринку праці і коригування підготовки робочих спеціальностей, підготовки спеціалістів згідно з переліком нових професій; узгодження програми навчання відповідно до ринку праці; підготовки кваліфікованих робітників високих розрядів відповідно до регіонального компоненту; підвищення рівня знання прогресивних технологій, введення інноваційних технологій у навчання.

Важливо, що всі – і бізнес, і громади, і держава, і члени колективів професійно-технічних навчальних закладів – розуміють, що систему потрібно реформувати. Питання не тільки в оптимізації мережі, але й у зміні логіки підготовки фахівців робітничих спеціальностей [6].

Із вересня 2000 р. Міністерством освіти і науки України спільно з Європейським фондом освіти та країнами-донорами ЄС започатковано Міжнародний проект «Реформи професійно-технічної освіти в Україні», реалізація якого дасть змогу: розробити стандарти компетентності та навчально-програмну документацію з найбільш поширених робітничих професій; удосконалити навчання молоді та незайнятого населення на основі новітніх технологій; здійснити перепідготовку та стажування педагогічних працівників; сформувати комп'ютерну базу даних навчально-програмного забезпечення підготовки фахівців для різних галузей економіки на основі досвіду високорозвинених країн [7].

Українська система освіти в цілому і система професійно-технічної освіти зокрема переживають процеси перетворення, які зумовлені, з одного

боку, безперервною спонтанною адаптацією до змінних умов зовнішнього середовища, з іншого – суперечністю реформ.

Система професійно-технічної освіти глибоко проникає як у соціальну, так і в економічну сфери, виходить на ринки праці, товарів, послуг і капіталу. При цьому реформування системи професійно-технічної освіти неможливо здійснювати тільки адміністративними методами або тільки зусиллями самої освітньої системи, необхідна консолідація зусиль уряду, працедавців, населення з урахуванням динаміки ринку праці.

На сьогодні проблеми системи професійно-технічної освіти зумовлені економічною та політичною нестабільністю в суспільстві, посиленням розриву між конституційними гарантіями здобуття доступної й безкоштовної професійно-технічної освіти та реальним державним забезпеченням цієї освіти; незбалансованістю потреб особистості у професійних освітніх послугах і суспільства у професійно-кваліфікаційній структурі підготовки робочих кадрів; недостатнім бюджетним фінансуванням, нерозробленістю основних напрямів розвитку системи професійно-технічної освіти.

Висновки з проведеного дослідження. Подальший розвиток професійно-технічної освіти України неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей, що обумовлює необхідність модернізації, розширення функцій професійно-технічної освіти, її трансформації у професійну освіту і навчання.

Назріла необхідність якісних змін у взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо питань функціонування і розвитку професійної освіти і навчання. Потребує реформування система управління професійною освітою і навчанням.

Нагальним є вирішення проблеми щодо підвищення ефективності діяльності професійно-технічних навчальних закладів, які не задовольняють реальних потреб ринку праці. У результаті значна частина державного бюджету використовується на навчання неконкурентних на ринку праці робітників і не сприяє їх продуктивній зайнятості.

Не сприяють оперативному і гнучкому реагуванню на попит у робітниках діючі умови і процедура ліцензування освітньої діяльності профе-

сійно-технічних навчальних закладів, підприємств, організацій і установ, що здійснюють підготовку робітничих кадрів на виробництві.

Назріла необхідність автономності професійно-технічних навчальних закладів, передусім їх економічної самостійності, ефективного залучення інвестицій у розвиток системи професійної освіти і навчання, введення стимулів як для суб'єктів господарювання, так і для педагогічних працівників.

Недосконалість законодавчих та інших нормативно-правових актів, якими регулюються питання сфери професійної освіти, неврахування ними змін, що відбуваються в економіці і суспільному житті країни, фінансування за залишковим принципом є стримуючими факторами розв'язання наявних проблем та формування єдиної концептуально узгодженої та науково обґрунтованої державної політики щодо розвитку системи професійної освіти і навчання впродовж життя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Арапова О.М. Компетентнісний підхід у професійній освіті при орієнтації на самостійну роботу студентів / О.М. Арапова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://storage.library.opu.ua/online/periodic/kms_2011_5/007-010.pdf.
2. Дідківська О.Г. Напрями вдосконалення механізмів регулювання професійної освіти в Україні / О.Г. Дідківська // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Педагогічні науки». – 2013. – № 3(21). – С. 118–124.
3. Освіта України – 2012 : Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2012 році / Уклад.: О.А. Удод та ін. – К., 2013. – 416 с.
4. Узагальнені статистичні матеріали моніторингового дослідження. Стан і розвиток професійно-технічної освіти. – К., 2011. – 83 с.
5. Національна доповідь «Україна після 2015 року: Майбутнє, якого ми прагнемо» / Програма розвитку ООН в Україні. – К., 2015. – 107 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ua.undp.org.
6. Професійно-технічна освіта в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proftekhosvita.org.ua/uk/news/details/8108/>.
7. Порядок денний глобального розвитку після 2015 року / Програма розвитку ООН в Україні. – К., 2015. – 32 с.